

دانشنامه جهان اسلام

ز - س

زیاریان - سه سالار

(۲۲)

زیر نظر

علاء علی حداد عادل

معاون علمی

حسن طارمی راد

تهران ۱۳۹۶

ساراواک^۲، ایالتی در ساحل غربی جزیره بورنئو^۳ و بخش اصلی اتحادیه مالزی^{۴*}، از ۱۳۴۲ ش / ۱۹۶۳. ساراواک / سرواک با مساحتی در حدود ۱۲۴'۴۵۰ کیلومتر مربع، بزرگ‌ترین ایالت مالزی است که در شمال غربی بورنئو و در خط ساحلی دریای چین جنوبی^۵ واقع شده است. پایتخت ساراواک، کوچینگ^۶ است. در ۱۳۸۹ ش / ۲۰۱۰، ساراواک نزدیک به ۲'۵۰۰'۰۰۰ تن جمعیت داشت. این جمعیت ترکیبی بود از ۳۱٪ ایبان^۷، ۲۸٪ چینی، ۲۰٪ مالایی، ۸٪ بیدایوه^۸، ۶٪ ملانائو^۹، ۵٪ اورنگ‌اولو^{۱۰}، و نیز گروه‌های قومی دیگر. زبان رسمی در ساراواک مالایی است، اما ایبانی، چینی و انگلیسی نیز کاربرد فراوان دارد. ساراواک یازده بخش اداری دارد که عبارت‌اند از: کوچینگ، ساماراهان^{۱۱}، سری‌آمان^{۱۲}، بتونگ^{۱۳}، ساریکی^{۱۴}، سیبو^{۱۵}، موکاه^{۱۶}، بینتولو^{۱۷}، کاپیت^{۱۸}، میری^{۱۹}، و لیمبانگ^{۲۰}. هریک از این بخشها نیز دارای چند شهرند (تیسن^{۲۱}، ص ۲۴۳؛ موریسون^{۲۲}، ص ۳۰۲؛ سنیب سعید^{۲۳}، ص ۱؛ وبگاه رسمی دولت ساراواک^{۲۴}، ۲۰۱۵؛ د. اسلام، چاپ دوم، ذیل ماده؛ نیز ← صباح^{*}؛ مالزی^{*}).

اسلام با فعالیتهای مبلغانی از جزیره العرب از جزیره وارد ساراواک شد و به‌رغم اینکه دین رسمی اتحادیه مالزی است، در

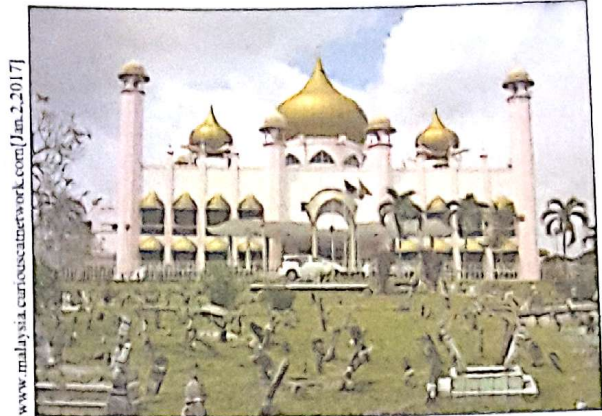
-
1. <i>Story of Mohammed</i>	2. Sarawak	3. Borneo	
6. Kuching	7. Iban	8. Bidayuh	9. N
12. Sri Aman	13. Betong	14. Sarikei	1:
18. Kapit	19. Miri	20. Limbang	21. Thi
24. Official Website of the Sarawak Government			

۱۹۲۱). بروکها با الحاق بخش اعظم اراضی سلطنت برونئی، قلمرو ساراواک قدیم را توسعه دادند (د. اسلام، همانجا؛ < جنوب شرقی آسیا >، ذیل "Sarawak and Sabah"؛ سنیب سعید، همانجا).

از تاریخ اولیه ساراواک اطلاعاتی واضح در دست نیست؛ اما می‌دانیم که در سواحل شمالی بورنئو، ایالت‌های خراج‌گزار امپراتوری ماجاپاهیت^{۱۱} حکومت داشتند. پس از فروپاشی این امپراتوری در قرن نهم، ساراواک تحت تسلط سلطان‌نشین جوهور^{۱۲} درآمد. سپس در ۸۸۱، از دوران سلطنت نخستین حاکم برونئی (سلطان محمد)، ساراواک تحت نفوذ سلاطین برونئی قرار گرفت (سنیب سعید، همانجا). ساراواک تا میانه سده سیزدهم جزء برونئی بود. در پی شورش مردم در برخی مناطق آن برای کسب استقلال از برونئی (از ۱۲۵۲ تا ۱۲۵۶/ ۱۸۳۶-۱۸۴۰) جیمز بروک^{۱۳}، ماجراجو و نجیب‌زاده انگلیسی که در جوانی در ارتش کمپانی هند شرقی خدمت کرده بود، در ۱۸۶۴/ ۱۲۵۷ به منظور مساعدت به راجای برونئی برای فرونشاندن شورش به ساراواک رفت. با فروکش شورش، سلطان برونئی در ۱۲ شعبان ۱۲۵۸/ ۱۸ سپتامبر ۱۸۴۲، به پاداش خدمات جیمز بروک، او را راجای ساراواک کرد. او پایتخت خود را در ساحل کوچینگ مستقر ساخت و سلسله پادشاهی راجای سفید^{۱۴} را تأسیس کرد. حکومت این خاندان تا جنگ جهانی دوم بر ساراواک ادامه داشت (< جنوب شرقی آسیا >، همانجا؛ سنیب سعید، ص ۱۱؛ باربارا اندیا و لئونارد اندیا، ص ۱۲۵؛ نیز < وبگاه رسمی دولت ساراواک، ۲۰۱۵).

بروک در مدت کوتاهی بر حوزه نفوذ خود افزود. او رهبران مبارز مالایی را غفو نمود و به آنها مناصب اداری واگذار کرد. قبایل ساراواک عموماً نظام جدید را پذیرفتند و مخالفتی با بروک نکردند، اما برخی از رهبران بومی و محلی، به‌ویژه مالایی عرب، مالایپها و حتی ایپانها، از نفوذ و اعمال قدرت بروک ناراضی بودند (باربارا اندیا و لئونارد اندیا، ص ۱۲۵-۱۲۷).

ساراواک از حیث تجاری نیز منطقه‌ای مهم به‌شمار می‌رفت. پیش از تأسیس حکومت بروکها نیز، تاجران می‌کوشیدند در ساراواک به تجارت بپردازند. در حدود ۱۸۴۶/ ۱۲۶۲، بریتانیا با هلند بر سر منافع تجاری در ساراواک رقابت داشت و در نهایت تجارت این منطقه را به‌دست گرفت (همانجا). توسعه قلمرو ساراواک در دوره چارلز بروک، جانشین و برادرزاده جیمز بروک، تا حدود امروزی‌اش ادامه یافت. در دوره وی، تشکیلات

مسجد کوچینگ

این ایالت رسمیت ندارد. مسلمانان که عمدتاً از اقوام مالایی، ملائو و کدایان^{۱۵} اند، در مجموع در حدود ۲۵٪ جمعیت ساراواک را تشکیل می‌دهند. در سده‌های دوازدهم و سیزدهم، اسلام در صباح و ساراواک امروزی گسترش بیشتر یافت (لو^{۱۶}، ص ۱۲۳؛ تیشن، ص ۲۴-۲۵؛ باربارا اندیا^{۱۷} و لئونارد اندیا^{۱۸}، ص ۳؛ مینز^{۱۹}، ص ۴۸۲). از محصولات ساراواک می‌توان به الماس، سنگ سرمه، برنج، کافور، نارگیل، کاکائو، روغن خرما و مهم‌تر از همه فلفل اشاره کرد. برخی از این اقلام در صنعت صادرات این ایالت سهمی بسزا دارند. این ایالت از دیرباز، به‌سبب وجود معادن طلا اهمیت اقتصادی فراوان داشته‌است (لو، ص ۲۲، ۲۶، ۱۳۴؛ مورسون، ص ۳۰۴-۳۰۵؛ رانسیمان^{۲۰}، ص ۵۶). کشف میدانهای نفت و گاز طبیعی در دهه ۱۳۵۰ ش/ ۱۹۷۰ بر اهمیت ساراواک افزوده‌است. این ایالت به‌علت دارابودن گونه‌های نادر گیاهی و جانوری، در صنعت گردشگری، خصوصاً بوم‌گردشگری (اکوتوریسم) نیز حائز اهمیت است (< جنوب شرقی آسیا >، ذیل "Sarawak and Sabah"). موزه ساراواک^{۲۱}، که در ۱۲۸۷/ ۱۸۷۰ در کوچینگ و به‌دست راجا چارلز بروک^{۲۲} (حک: ۱۲۸۵-۱۳۳۶ / ۱۸۶۸-۱۹۱۷) تأسیس شد، قدیم‌ترین و از بهترین موزه‌های جنوب شرقی آسیاست. این موزه دستاوردهای اجتماعی فرهنگی و تاریخی ساراواک و بورنئو را به‌نمایش گذاشته‌است و مؤسسه‌ای تحقیقاتی در حوزه مطالعات سراسر بورنئو به‌شمار می‌رود (همان، ذیل "Sarawak Museum").

ساراواک به‌لحاظ تاریخی دارای دو دوره‌است: ساراواک قدیم، که در این دوره ایالتی از سلطنت برونئی / برونئی*^{۲۳} (۸۸۱- ۱۲۵۷/ ۱۴۷۶-۱۸۴۱) بود؛ و ساراواک جدید، در دوره خاندان بروکهای انگلیسی (حک: ۱۲۵۷-۱۳۶۰ (۱۳۲۰ ش)/ ۱۸۴۱- ۱۹۱۷).

1. Kedayan	2. Low	3. Barbara Andaya	4. Leonard Andaya	5. Means
6. Runciman	7. Southeast Asia	8. Sarawak Museum	9. Rajah Charles Brooke	10. Brunei
11. Majapahit	12. Johor	13. James Brooke	14. White Rajahs	

> جنوب شرقی آسیا <، همانجاها؛ سنیب سعید، ص ۱).

مالزی در ۱۳۳۶ ش / ۱۹۵۷ به طور مسالمت آمیز به استقلال رسید، اما برونئی و ساراواک تا اواخر ۱۳۴۲ ش / ۱۹۶۳ تحت استعمار بریتانیا باقی ماندند (میلن^۶ و ماوزی^۷، ص ۱). در فاصله ۱۳۳۸ ش / ۱۹۵۹ تا ۱۳۴۰ ش / ۱۹۶۱، احزاب سیاسی قومی متعدد در صباح و ساراواک، نظیر حزب ملی ساراواک^۸، سازمان متحد ملی کادازان^۹، سازمان ملی صباح متحد^{۱۰}، حزب متحد ملی پاسوک موموگون^{۱۱}، حزب اتحاد صباح^{۱۲}، حزب ملی ساراواک^{۱۳} و حزب مردم متحد ساراواک^{۱۴} تأسیس شدند. پس از اعلام پیشنهاد تأسیس اتحادیه مالزی در ۱۳۴۰ ش / ۱۹۶۱، همه احزاب سیاسی در ساراواک و برونئی شمالی، به جز حزب مردم متحد ساراواک که تمایلات سوسیالیستی داشت و عمدتاً از چینیها تشکیل شده بود، طرفدار اتحاد با مالزی بودند (> جنوب شرقی آسیا <، همانجا). با تشکیل اتحادیه مالزی در ۱۳۴۲ ش / ۱۹۶۳، ساراواک و صباح نیز به این اتحادیه پیوستند. ساراواک یکی از سیزده ایالت ملی جدید شد و کوچینگ در قلب ساراواک قدیم، پایتخت ایالت جدید گردید (سنیب سعید، همانجا؛ میلن و ماوزی، ص ۲).

جایگاه و سهم قوانین اسلامی در نظام حقوقی ساراواک به تدریج پررنگ تر شده است، زیرا سیاست بروکها اجرای آداب و رسوم و قوانین بومی و از جمله مقررات اسلامی بود. از اوایل سده چهاردهم، مسائل مسلمانان بر اساس «اوندانگ اوندانگ محکمه ملایو ساراواک»^{۱۵} (قوانین دادگاه مالایی ساراواک) حل و فصل می شوند. این قوانین خلاصه ای از آداب و رسوم مالایی اند که به مرور زمان، تجدید نظر و اصلاح شده اند و تمایز روشنی میان شریعت و عادت پریته^{۱۶} (آداب و رسوم بومی) در آن به چشم نمی خورد. با اینکه این قوانین به تدوین نظام حقوقی اسلامی منجر نشد، در عوض موجبات هماهنگی جامعه با ارزشهای اسلامی را، خصوصاً درباره ارتباط زن و مرد، فراهم آورد. از دهه ۱۳۶۰ ش / ۱۹۸۰، در ساراواک هیئت امور دینی تأسیس شد و مقامات مسلمان جایگاهی خاص در نظام اداری و اجرایی این ایالت یافتند. نظام قضائی شرعی تشکیل و برای اموری نظیر حج و آموزش اسلامی، امکاناتی فراهم شد (سراج^{۱۷}، ص ۲۲۲-۲۲۴؛ نیز < د. / اسلام، همانجا).

موزه ساراواک

حکومتی نظام مند شد و توسعه اقتصادی با بهره گیری از فناوریهای غربی در دستور کار قرار گرفت. در ۱۳۰۶ / ۱۸۸۸ بریتانیاییها ساراواک، برونئی شمالی و برونئی را تحت الحمايه خود قرار دادند. به این ترتیب، ساراواک همراه با صباح^{۱*} و برونئی «برونئی بریتانیا»^۲ را تشکیل دادند. اگرچه اداره امور داخلی این اراضی به همان شکل باقی ماند، اما مسائل دفاعی و مناسبات خارجی تحت نظارت بریتانیاییها بود (> جنوب شرقی آسیا <، همانجا؛ وبگاه رسمی دولت ساراواک، ۲۰۱۵).

در اوایل جنگ جهانی دوم (۱۳۱۸ ش / ۱۹۳۹)، ژاپن ساراواک و برونئی شمالی را تصرف کرد. در دی ۱۳۲۰ / دسامبر ۱۹۴۱ نیز کوچینگ به تصرف ژاپن درآمد. چارلز وایسر بروک^۳ (حک: ۱۳۳۶-۱۳۶۶ / ۱۳۲۵ ش) / (۱۹۱۷-۱۹۴۶)، پسر و جانشین چارلز، کوششی برای بازپس گیری حکومتش از ژاپنیها نکرد و به استرالیا گریخت. در دوران اشغال، زیرساختهای اداری و اقتصادی ساراواک به شدت آسیب دید که هنوز نیز آثار آن به چشم می خورد (< > جنوب شرقی آسیا <، همانجا؛ سنیب سعید، ص ۲۹، ۳۱؛ وبگاه رسمی دولت ساراواک، ۲۰۱۵). اشغالگران ژاپنی انجمن مالاییهای ساراواک^۴ را، که در ۱۳۱۸ ش / ۱۹۳۹ در کوچینگ تأسیس شده و یکی از اهداف آن حفاظت از اسلام بود، تعطیل کردند. پس از جنگ، در ۱۱ خرداد ۱۳۲۵ / ۱ ژوئن ۱۹۴۶، راجا وایسر بروک و هیئت رئیسه دربار، حاکمیت ساراواک را به سلطنت بریتانیا واگذار کردند و ساراواک به همراه صباح مستعمره سلطنتی بریتانیا شد. شماری از مالاییها به این اقدام حکومت ساراواک اعتراض کردند. این مخالفتها در ۱۳۲۸ ش / ۱۹۴۹ با ترور دانکن استوارت^۵، دومین حاکم استعماری، در سیو به اوج خود رسید (د. / اسلام؛

1. Sabah	2. British Borneo	3. Charles Vyner Brooke	4. Persatuan Melayu Sarawak
5. Duncan Stewart	6. Milne	7. Mauzy	8. Sarawak National Party
9. United National Kadazan Organization	10. United Sabah National Organization		
11. United National Pasok Momogun Party	12. Sabah Alliance Party	13. Sarawak National Party	
14. Sarawak United People's Party	15. Undang-Undang Mahkamah Melayu Sarawak	16. adat perpatih	
17. Siraj			

منابع:

Barbara Watson Andaya and Leonard Y. Andaya, *A history of Malaysia*, London 1986; *EF*², s.v. "Sarawak" (by Virginia Matheson Hooker); Hugh Low, *Sarawak: its inhabitants and productions, being notes during a residence in that country with H.H. the Rajah Brooke*, London 1848; Gordon Paul Means, "Malaysia: Islam in a pluralistic society", in *Religions and societies: Asia and the Middle East*, ed. Carlo Caldarola, Berlin: Mouton, 1982; R. S. Milne and Diane K. Mauzy, *Malaysia: tradition, modernity, and Islam*, Boulder 1986; Philip S. Morrison, "Transforming the periphery: the case of Sarawak, Malaysia", in *Asia- Pacific: new geographies of the Pacific Rim*, ed. R. F. Watters and T. G. Mcgee, Wellington: Victoria University Press, 1997; **Official Website of the Sarawak Government**, 2015. Retrieved Nov. 2, 2015, from www.sarawak.gov.my; Steven Runciman, *The White Rajahs: a history of Sarawak from 1841 to 1946*, Cambridge 2009; Sanib Said, *Malay politics in Sarawak, 1946-1966: the search for unity and political ascendancy*, Singapore 1985; M. Siraj, "Recent changes in the administration of Muslim family law in Malaysia and Singapore", *International and comparative law quarterly*, vol. 17, no. 1 (Jan. 1968); *Southeast Asia: a historical encyclopedia, from Angkor Wat to East Timor*, ed. Ooi Keat Gin, Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, 2004, s.vv. "Sarawak and Sabah (North Borneo)", "Sarawak Museum" (by Ooi Keat Gin); Tamara Thiessen, *Borneo: Sabah, Brunei, Sarawak*, Guilford, Conn. 2012.